

Majtényi Mihály:

Néger a négerek között

Richard Wright, amerikai néger író és újságíró Párisban járt. Fehérbőrű barátai között — kellemesen elköltött ebéd után, feketekávé mellett — hirtelen felcsattant egy kérdés:

— Miért nem mégy Afrikába? Most hogy befejezted munkádat itt, miért nem utazol oda?

A kérdés váratlanul és készületlenül érte, mint ő maga vallja, úgyhogy percekig megdöbbenve nézett a kérdezőre.

— Afrikába?

— Igen, az Aranypartra például...

A szobában csönd volt: valami izzott a levegőben; talán a nyugtalanító kérdés? Wright mintha védekezésre készülne, talán a távolságot, az úti-nehézségeket akarta ellene szegezni a kérdezőnek, de aztán, rövid szünet után:

— Afrikába, tényleg... Még sohasem jártam ott.

Igy kezdődött egy izgalmas útirajz, a legizgalmasabb útiélmény amelyet valaha olvastam s amelyet maga az amerikai néger író jegyzett le. Wright számottevő tényező az amerikai irodalomban s ez az útvallomása már csak azért is izgalmas, mert leírja a hajdani rabszolgaivadék találkozását az ősi földdel amelyről ő sem tudott többet, mint akárki más amerikai például, akinek... fehér a bőre.

Wright modern ember, alaposan képzett világjáró és tolforgató; modern ember és materialista, elfogulatlan bíráló és távol tart lelketől minden miszticizmust. Halaadó gondolkodó — legalább ez derül ki minden írásából, ebből is, amelyet Afrikában papírra vetett. De talán éppen ez a hűvös pártatlansága, ez a szüntelen törekvése amellyel igyekszik a dolgokon felülállni indít meg gondolkozást az emberben. Vallomása helyenként száraz és tárgyilagos — olykor azonban valami fájdalmas, különös crescendóba csap át... szóval mélységes dokumentuma egy emberi léleknek... egy embernek aki véletlenül

feketebőrű és kiköt Afrikában, anélkül, hogy valamit is tudna erről a földrésről. Nem csoda, hogy különös írása mottójaként egy másik amerikai néger írónak, Counte Cullen néger poétának versét idézi:

Mit jelent nékem Afrika ó:
Izzó napot és skarláttengert,
csillagfényt és dzsungel-embert:
bronzfekete férfierőt.

S aki éppen olyan, mint ki őseimet szülte:
álmodószemű fekete nőt
valahol
ahol
Édenről dalol egy paradicsommadár.

Számúzve három évszázada már
az ősi földről, amely az övök volt
s durva kéz bennük embert rabolt
távol a fűszerektől — ó mangófa, éltet adó:
mit jelent nékem Afrika ó?

Rabszolgaként dobták egy piszkos vitorláshajó fedélzetére valamelyik őset s a szemüveges, művelt utód felteszi magának a kérdést mennyit tud majd Afrikából felfogni és megérteni? Ebből a hatalmas földrészből, amelyet „az ő népe” lakik. S már az, hogy írása bevezető részében idézőjelbe teszi a hovatarozás ilyen megvallását, mutatja, hogy nem jutott odáig, mint néger költőtársa, aki az-előbb idézett izzó soraiban, a lírában és tudatalattiban már megvallotta ezt a hovatarozást. Wright nem jutott ilyen kapcsolathoz — de azért idézi Cullent: Mit jelent nékem Afrika ó... S talán már ez is válasz.

De nem. Wrightnek nincs ilyen válasza. Talán csak elragadta a szó: ő hűvös figyelfő maradt mindvégig. Leírja a megérkezését az afrikai kontinensre, az Aranypart szabad négerállamba. Amelyet egyelőre fabarakok és néhány emelkedő jelez és iszonyú, szokatlan hőség. Már a partról

tisztán látja és le is szögezi: itt mindenki fekete. Mindenki néger. Hiszen önük is Harlemben sok a néger... de az utcáson álló rendőr gummitotja egy fehér Bobby kezében van. Itt azonban négerkéz markolja a rendőrbotot is.

S eléjén a kormánykiküldött. Az is néger. Ünnepeles feketében. Feljön a fedélzetre és meghajlik:

— Mr. Wright?

— Igen.

— Köszöntöm önt a miniszterelnök nevében!

Mindez olyan csodálatos, olyan furcsa, olyan szokatlan, Mr. Ansah — így hívják a kormánydelegátust — átvezeti a vámkordonon, kezének mozdulatára minden megnyílik s amikor a partra lépnek, kíváncsiak százai bámulnak a vendégre. Négerek. Négerek mind. Feketék. Nézi őket és kalauza mosolyogva szól át, mint ha megérezné, mi megy végbe az ő lelkében. Magyaráz neki. S akkor ott a fekete nagy embertenger közepén feltűnik az első fehér, az első fehér ember Afrika földjén, aki eléjekerül. Egy fehér dada kis fehér bébit től a gyermekkocsiban.

— Ők itt nyilván kisebbség, mister Ansah?

Helyeslő, mosolygó felelet:

— Igen, ők itt... kisebbségben vannak. Furcsa, mi, hogy egyszer ők a kisebbség...

Mister Ansah aztán elmagyarázza a néger szabadállam lényegét s hogy itt a fehérek nemcsak számszerűen kisebbség. S miközben várják a kormány autóját, amely majd továbbviszi őket a fővárosba, betérnek egy modern üzletházba. Hát igen: a kormány az néger és néger a szabadállam, csak éppen... ez az áruház van angol kézen. De ezt nem látni, mert néger abban mindenki: ezt csak megsugja Mr. Ansah. Még az övék...

Aztán odabent. A személyzet udvarias, de megérezik mr. Wright megjelenésén az idegenszagot. Mert megszólítják mindjárt:

— Amerikából, ugyebár?

S az író csodálkozik. De ők mosolyognak, az elárusító lányok és a segédek. Mosolyognak. S felteszik a kérdést:

— Ha meg nem sértjük Afrika melyik részéből származnak ősei?

S a kérdésben talán benne van: mert mi kérem kontinens vagyunk sokféle néger törzssel... és talán nem mindegy hogy ki melyik törzsből származik!

S most érezni — Wright nem mondja ki, de megérezni — hogy meghökkenti ez a kérdés. Meghökkenti, mert először találkozik a néger megosztottság kérdésével.

Otthon a néger — néger. Itt azonban úgylátszik, nem mindegy. Mert egyre faggatják:

— Sohasem kérdezte anyját vagy nagyanyját, Afrika melyik vidékéről származnak ősei?

Megint ez a faggatás. Keresik benne talán, hogy nem idevaló? Az Aranypartra. Vagy kongó néger? Vagy onnan a keleti vidékről? Keresik benne, milyen néger. S Wright felfortyan:

— Azt maguk is tudják, tudhatnák, hogy az itteni feketék, akik a fehérekkel szövetkezve őseinket elhurcolták, nemigen vezettek könyvet és származási táblát azokról, akiket eladtak...

S akkor csönd lett. A lányok és a segédek elhallgattak. Lesütötték szemüket és odébbálltak dolguk után.

Izgalmas utirajz ez, mert valljuk be, ilyen dolgokról sohasem olvastunk. Néger verseket, mint Cullen-é Afrika utáni sóvárgást, azt igen... de hogy a néger faggatja a másikat: milyen nemzetiségű néger is legyen... hát ez szokatlan nekünk úgy-e. Ha négerekről van szó, tudniillik.

*

A kormányautó viszi mr. Wright amerikai vendéget Kwame Nkrumah miniszterelnök palotája felé. Kétemeletes vörös téglapépületben fogadja a miniszterelnök, munkakabátban, lakásán. A beszélgetés ahogy Wright leírja semmiben sem különbözik bármelyik külföldi publicistának bármelyik ország miniszterelnökénél történt fogadtatásától és szavaitól. Diplomáciai általánosságok ezek, mr. Wright-et minden érdekli, a politika is persze, az Aranypart szabadállam alkotmányozó nemzetgyűlésének ügye és egyebek: kérdések pattognak... ezeket azonban csak odavetett mondatokban jelzi beszámolójában. Amire súlyt fektet inkább a helyzetkép. És az emberek. A beszélgetés angolul folyt természetesen, de a miniszterek — a kormány tagjai lassan előjöttek mind — sokszor szóltak egymás között Wright számára érthetetlen nyelven. Aztán felhangzik az „induljunk”. Autóba ülnek, a miniszterelnök kocsiját vérvörös motorkerékpárosok fogják körül, hatalmas zakatolással és megindul a menet.

Az amerikai néger testvérnek sok mindent megmutatnak: politikai népgyűlést melyen csak asszonyok vesznek részt — először, amióta világ a világ, először alkotnak itt aktív politikai tényezőzt a nők. S külön szervezetük van Covention Peo-

ple's Party keretében — így hívják Kwa-me miniszterelnök pártját — aztán a lelkes utcákat, amelyen végigrobogva a tömeg ünnepli a miniszterelnököt... minden villanásszerűen vonul el Wright érdekes riportjában s mindenütt érdekes kontraszttal ott szerepel az afrikai hőség, a por, a piszkos utca, az emberek évezredes meztelensége: a régmúlt és a ma. S Wright száján ott az örök kísértés, hogy elveszti objektivitását... Néha túlságosan elitelők a szavai a „benszülöttek” primitívsége felett s ösztönös irtózáttal nézi a piszkot, az elmaradottságot vagy mintha könnyek között vallaná: még nem értetek meg a szabadságra ha ilyenek vagytok! A másik percben a táncolók muzsikája és ritmusa valami bágyadt lelki-folyamatot indít meg benne és keresi, kutatja, miért olyan fájdalmasan cseng vissza az a négerütem. Legértékesebb megfigyeléseit természetesen akkor gyűjti, amikor magára hagyják és egyedül csavarog a négervárosban.

„Szüntelenül vándorolok Akkrán keresztül. Es ahogy így csavargok, először életemben jöttem rá, hogy a gyapjas négerhaj milyen gyakorlati célt is szolgál. Tisztviselők és iskolásgyerekek a kemény hajfűrtök közé dugják a tollat, tollszárt, színesceruzát... sőt láttam iskolást aki a tintásüveget a fején viszi. Láttam egy kislányt amint narancsot hámoz: a girizdekett kettéosztotta, felét a narancsnak megette, másik felét elrejtette hajfűrtjei közé...”

„El voltam rá készülve, hogy visszautasító, sőt ellenséges magatartásra találok, ha letérek a fő útvonalról. De megtettem mégis, belevesztem a keskeny utcák labirintusán át valami külvárosba... S ott hatalmas tömegben láttam embert, asszonyt, gyereket elkeveredve... jöttek mentek össze-vissza s az volt a benyomásom hogy ez a fekete embertömeg annyira elkeveredett a föld sarával, hogy nem tudhattad: hol végződik a föld és hol kezdődik az ember... Piszokban élnek és piszokból élnek... s közben a húsuk, a testük szinte átmenet nélkül a földdel látszik összeolvadni...”

Igen, sokszor ellentmondásokkal teli, de láthatólag mindig őszinte vallomások ezek. Wright útilevelei az afrikai kontinensről, az Aranypart néger szabadállamáról. S milyen találkozások ezek sokszor, milyen meghökkenítő szituációk! Amikor egy néger ifjú felkeresi: segítse hozzá egy rádió-távtanfolyam meghallgatásához.

— S milyen tanfolyam legyen az?

— Detektív akarok lenni — vágja ki büszkén az ifjú.

Detektív akar lenni, mert úgy látta filmeken és az amerikai magazinokban olvasott detektívekről. Wright mosolyog. „Hát így van ez az egész világon? Hát kalandorfilm és detektív regény mindeütt?” Sokkal jobban meghökken azonban amikor a néger ifjú felvilágosítja: miért akar detektív lenni.

— El akarom fogni a gonosztevőket uram!

— Milyen gonosztevőket?

— Hát az angolokat kérem! Uram, mi afrikaiak tiszteljük a törvényt, ez a mi országunk... de az angolok erőszakkal idejöttek, elvették az országot, az aranyat meg a gyémántot... hogyan én jó detektív lehetnék uram! Kinyomoznam, hogy csinálják ezt és... leleplezném, bezáratnám őket mind! Az angolokat, a fehéreket uram!

Voltak ilyen találkozásai. Meghökkenítő és megdöbbentő találkozásai, amikor a fogalmak összekeverednek, amikor a valóságot a primitíven át felolvaszthatatlanna izzasztja és úgy kövesíti meg az agyakban valami furcsa hajtóerő, valami megszállottság...

Voltak ilyen találkozásai. Legkülönösebb mégis az volt, amellyel ezt a különös utiélmenyét Richard Wright lezárja. Akkrában egy magányos sétán feltűnt neki hogy egy ház tagas udvarán — s már a kapu előtt is — nagy a csoportosulás. Előbb belesett a kerítésen, aztán megkísérelte előrenyomulni a tömegben. Kissé ferdén néztek rá — érdekes, az idegent mindig megéreztek benne — de előreengedték. Látta, hogy itt valami rendkívüli dolog esett s továbbfurakodott a ház felé. Ekkor valaki eléjeállt:

— Maga idegen úgy-e uram? — szólta rá.

Wright ráhagyta, mire az önkéntes kalauz bevezette a házba, a lakásba, ahol fiatalok és öregek furcsa ritmikus mozgással valami tánchoz készülődtek. A dobok már puffogtak s mezitlábosan a táncosok összefogódtak... s akkor megindult a furcsa tánc.

„— Miért táncolnak? — kérdeztem a fiatalembert aki megszólított.

— Egy fiatal lány halt meg. Azért”.

És Richard Wright, az amerikai néger, a harvardi egyetem egykori diákja, az író és világhíró háromszor is megkérdezte ott, miért táncolnak. Hallgatta a dobok tompa puffogását, nézte az arcokat ame-

lyek sem fájdalmat sem gyászt nem mutattak... csak táncolt az egész gyülekezet, mezitlábosan furcsán szökellve, vadul egyre vadabbul.

Richard Wright háromszor is megkérdezte: miért táncolnak s mindig ugyanazt a választ kapta: hát meghalt egy fiatal lány. Meghalt, de senki sem sirt, senki sem könnyezett s neki eszébe jutottak régi temetések ott Amerikában, régi néger-temetések amelyeken olyan szívtépően csengett fel a zokogó hang... azokat ki tanította sírni? Mert ezek nem sírnak, csak táncolnak, forognak egyre vadabbul és amikor harmadszor megkérdezte: miért táncolnak, a fiatal ember karjára tette a kezét és halkán mondta:

— Uram, most jobb lesz ha elmegy.

És mr. Wright elment. A tolongó tömegben át mely egyre áramlott a halottasház felé; elment ki a kapun át. Érezte, hogy a fiatalember követi tekintetével: jobb felé indult hogy megtévessze... az-

tán visszatért. Mögéje akart lesni mégis ennek a titoknak: miért küldték ki, mi fog most történni odabent, miért szól a dob egyre vadabbul, egyre eszeveszetekben, miért?

S vissza is jött megint. A kapu akkor már néptelen volt s egyedül az iménti fiatalember állt ott. Lesett rá. S amikor elhaladt a kapu előtt, gúnyosan odaszólt:

— De most úgy-e... igazán haza tesszik menni?

S aztán becsukta a kaput és bereteszelt. Vége volt a jelenetnek.

És Richard Wright, az amerikai, ezt írja oda, befejező mondatnak:

„A kapu becsukódott és vége volt mindennek. Ott álltam és... nem értettem semmit. Ott álltam a csukott kapu előtt s elgondolkoztam: én is fekete vagyok, ők is feketék. ...a fekete arcszínem azonban semmit, de semmit sem segített abban, hogy megértsem őket”.

Rippl-Rónai József

Kávéház